

Leo Butnaru

ALCHIMIA: ILUZIE ȘI POEZIE

Totdeauna, metafilosofica noțiune (de) *alchimie* mi s-a părut una din cele mai poetice din câte există în limbile și... năzuințele lumii, astfel că anume grație suflului ei... orfic sau chiar aurei metaforice care dăinuie misterios peste textele despre Marea Faptă am și purces la oareșicare studii (ale altora) și imaginații, fantezii (personale) pe care le-am tot combinat, (re)activat, sublimat în eseul ce urmează. Aceasta (și) în baza statornice convingeri că literatura, ca artă, înseamnă (*îmi... înseamnă!*) revelație și imprevizibilitate ideatică, de subiect(e), ea însăși fiind o formă (o infinitudine de formel!) (și) de cunoaștere, și de izvodire a unor noi imbolduri ego-epistemologice în *multilateralitatea* existenței și filosofiei date omului. Literatura m-a orientat și însoțit în sfere entropice foarte „diferite” de ea, cu problematica-i și arta care îi sunt specifice. Chiar și filosofia, muzica, artele plastice, religia, sculptura, știința, istoria, ocultismul, *intelectul artificial*, chiar și împătımirea de computer, internet etc. (deci, și interesul „doar teoretic” pentru alchimie) le-am abordat și grație beletristicii, cu „metodele”, tactica și strategia, cu plasticitatea stilului și metaforei ei. La rândul lor, spațiile informațional-existențiale spre care m-a îndemnat literatura (ca *modus vivendi* spiritual, socio-comportamental, aș zice) mi-au sugerat diverse stări și *găselnițe* eseistice, teme, subiecte, metafore. Multe lecturi din domenii „străine” s-au dovedit a fi foarte *de-ale mele*, acționând ca un *mise-en-intrigue* față de o posibilă temă pe care aș fi tentat s-o abordez, spre a o *regiza* într-un text propriu ce poate fi chiar o singură metaforă, din cel mult... două cuvinte (iar în linia surprizelor pe care le poate oferi verbocreația – chiar și dintr-un singur cuvânt).

Cum se întâmplă această transgresare, de oriunde, – spre literatură? Să dau cel mai simplu exemplu: dacă, să zicem, îmi vorbești sau îmi citești (sau... îmi vorbesc, îmi citesc) despre calendarele antice ori despre reprezentările parametrice în matematică, eu unul mă pot surprinde că gândesc la cu totul altceva decât presupun, epistemologic, informativ, respectivele noțiuni, însă, înainte de toate, intuitiv, aproape inconstient, „mă interesez” dacă nu care cumva, pornind de la ele („străinele!”), aș putea ajunge la o metaforă, la vreo sugestie, la vreo analogie narativă, prozodică ș.a. Este ca și cum spectacolul *stării de semnificație și de semnificare*, pe nou, al interiorității mele, și constituirea unui miez artistic iradiant esteticeste. În consecință, ceea ce gândesc, scriu și găsesc de cuviință să mărturisesc e ceva ce se întâmplă ca stare literară de predestinație-creație, ca filosofie a existenței mele orientate spre alții, întru alții/dinspre alții. Atât cât îmi este dat a semnifica ceva – din ale existenței umane, cosmice, și a însemna (și eu) ceva, în fantastica-i spațio-temporalitate ca o fugă de valuri în permanentă ruinare și reîntrupare; în taina diferențierii/dispersării și *iarăși-întrupării*

totului (această taină a permanentului frământ fiind caracteristică *sui generis* anume alchimiei, cu toți protagoniștii și reacțiile, distilările, sublimările, realcăturile ei (și... *poetice, metaforice, ziceam*).

Însă, până a ajunge la poezia alchimiei, să facem un mic excurs istoric al *Ars Magna*, cum e(ra) numită alchimia care, implicit, ea însăși pare a fi inserată în anele Calliopei, muza poeziei epice (rapsodia, epopeea), mama lui Orpheus, reprezentată cu o unealtă de scris (*styl*) și cu tăblițele cerate în mâini. Oarecum, înfățișarea poate aminti de cea a dintâielor femei pământene pe care îngerii le-au învățat să transforme metalele simple în aur și cu care, mai apoi, solii cerești s-au căsătorit, după cum se spune într-un apocrif etiopian, **Cartea lui Enoh**; artă descrisă în textul intitulat **Hema**.

Ipotetic, noțiunea *alchimie* provine din arabicul *al-kimia*, derivat din cuvântul coptic *kemi*, ce însemna numele Egiptului (particula arabică *al* a apărut în fața termenului *chimia* prin sec. VIII-IX, operație atribuită lui Halid), sau din grecescul $\alpha\lambda\chi\mu\delta$ = lichid, suc (*Vel melius ex articulo arabico al et verdo graeco humos*), astfel numindu-se, până în secolul XVII, însăși chimia care, însă, deja cu un secol mai înainte, își încheiase misiunea de bază – transformarea metalelor simple în aur, „singurul metal perfect, singurul care, la nivelul existenței minerale, corespundea perfecțiunii divine” (M. Eliade). Albertus Magnus (Albert von Bolstadt, filosof, teolog, 1193 – 1280, numit de contemporani *Doctor universalis*) considera că noțiunea provenea din elinul *archimo*, ce înseamnă *masă*. Dar există și alte variante (poetico-)etimologice, una din ele presupunând că arabicul (copticul) *al-kemia* s-ar filia din grecescul *chuma* (sau: *cheo* ce face referință la topirea metalelor) ori de la hieroglifa egipteană *chemi* (*hm*) = negru, transformat(ă) de greci în *chemia*, termen cu care urmașii lui Homer numeau atât Egiptul (Țara neagră), cât și plumbul, ca unul din elementele principale în procesele alchimice. Primul izvor în care s-a identificat noțiunea *alchimie* a fost un manuscris al lui Iulius Firmica, astrolog din secolul IV.

Amintind (în treacăt?) și de fundamentalistii acestei îndeletniciri, care susțin că alchimia ar fi chiar un prim proces ontologic, transcendent, întâmplat la Geneză, când din nimic apăru ceva (Cosmosul, Omul, Lumea; adică, primordialele acțiuni ale Atoatecreatorului ar fi fost... alchimice!), să revenim la istoria terestră ce atestă că patria alchimiei poate fi considerată Egiptul Antic, după care se mai ține minte că împăratul roman Dioclețian (245-316) ordonase arderea tuturor manuscriselor egiptene despre arta transmutațiilor metalice (magice, ca și cum!), de la „profan” la nobilitate strălucitoare. (Cu o mie de ani mai târziu, Dante Alighieri, în **Divina comedie**, plasă alchimistii în... iad...) Dar Egiptul ar fi doar locul unde s-a

remarcat primordiul cât de cât pregnant al alchimiei, ceea ce nu vrea să spună că propriu-zis arabii au dat dintâii meșteri ai acestei arte. Într-un *fair play* mutual, ei ar împărți întâietatea cu elinii, vorba fiind că unele grupuri de creștini alungați din Constantinopol au emigrat în Siria și Persia, arabii din halifatul bagdadian Abbasita studiind cărțile aduse de exilați, consacrate alchimiei, la rândul lor contribuind temeinic la dezvoltarea acesteia (pe căi conștiente, dar – nu o dată – și... inconștiente). În linia *comunei continuități*, lucrările lui Abu-Muza Geafar-al-Sofi (zis și Geaber, Geabar, Heber) au marcat o întreagă epocă. El a locuit la Sevilla (confluența secolelor VIII – IX), fiind, probabil, un grec convertit la islamism, principala sa operă intitulându-se *Summa perfectionis magisterii in sua natura*.

Alchimia s-a născut din spiritul, fapta și sub patronajul zeului Hermes Trismegistus. Conform legendei, oștenii lui Alexandru Macedon ar fi găsit mormântul Magistrului alchimistilor, dolmena căruia o constituia „Tabla de smarald a lui Hermes“ (**Tabula Smaragdina**), pe care erau cioplite 13 îndrumări adresate urmașilor, a șaptea din ele spunând: „Deci desparte pământul de foc, rafinatul de grosolan, făcând-o cu o extremă atenție, cu o mîgală fremătătoare“, povată urmată cu venerație de căutătorii *pietrei filosofale*. Colaborarea dintre greci și arabi se dovedește propice și din motivul că egiptenii îl identificau pe Hermes cu Thot, zeu sapiențial de o mare complexitate atributivă, reprezentat cu cap de pasăre ibis, înnimbat de secera semilunii. În tradiția neoplatoniană, Thot și Hermes apar așijderea heteronimi. Și totuși, originea confuză lasă loc pentru o multitudine de reveniri și (re)interpretări, savantul arab Al-Nadim (sec. X), spre exemplu, considerând că Hermes cel Mare s-ar fi născut la Babilon, de unde, după trista întâmplare cu ruinarea turnului din cauza înmulțirii limbilor, se stabili pe malul Nilului, în preajma piramidelor și a sfinxului. Alchimistii își marcau vasele cu o pecete pe care figura chipul lui Hermes, de unde și expresia „închis ermetic“ sau considerația că alchimia ar fi o artă ce ține de hermetism, dimpreună cu astrologia, filosofia, magia și teologia, constituind doctrina mântuirii, ca revelație oferită celor ce râvnesc unirea/contopirea cu divinitatea (precum se spune în cele 17 tratate ce alcătuiesc celebrul **Corpus Hermeticum**).

Dar dincolo de hermetismul său, alchimia a fost, istoricește, dintâia (cvasi)știință care a îmbinat teoria cu experimentul, iluzia cu fapta, visul cu rezultatul verificabil. În decursul a circa două milenii, ea a ajuns să se transforme în chimia contemporană, prima din ele raportându-se la secunda ca astrologia la astronomie. Altfel spus, alchimia a reprezentat perioada preștiințifică a chimiei, însă fără a convinge pe toată lumea de această stare de fapt, deoarece răsună voci contestatoare a unei atare interpretări, susținând că alchimia nicidecum nu poate fi considerată mama – pardon! – profană a chimiei, deoarece dânsa e ceva net superior preținsei fiice, dat fiind că, dacă cea din urmă e preocupată doar de materialitate, cea dintâi îmbină materialul cu nematerialul, atingând o magie a substanțelor și fiind, deci, pur și simplu, o chimie magică. Apoi, întru o mai echitabilă obiectivitate, se mai susține că, dacă e să se aprecieze alchimia din punctul de vedere al chimiei contemporane, e de netăgăduit că

alchimistii au elaborat lucrări care nu au legătură cu științele naturale, dar care conțin un important număr de proiectii întru dezvoltări de teme și cercetări posibile, ceea ce i-a făcut pe unii exegeți să considere că alchimia ar conține foarte multe informații recuperate din universul inconștientului uman.

Alchimistii medievali erau preocupați (apucați! precum se spune în popor) să identifice două substanțe misterioase care să transmute în aur metale mult mai *nedesăvârșite* (...plebee...), ca plumbul sau cositorul. Era o goană după *piatră filosofală*, în „certitudinea că alchimia este capabilă să secondeze opera Naturii“, ceea ce echivala cu „o semnificație cristologică“, amintește Mircea Eliade, pentru a explica pe larg ideea: „așa cum Hristos a răscumpărat omenirea prin moartea și învierea sa, tot astfel *opus alchimicum* poate să asigure răscumpărarea Naturii“, pe care alchimistii o percepeau ca animată, vie, convinși că metalele (precum niște... fructe!) cresc și se pârguiesc în adâncurile pământului drept rezultat al amestecului sulfului cu argintul. Aurul trecea ca metal copt (matur) în toată legea, pe când fierul – unul încă... *verde*, crud. Iar crezul alchimistilor era că, în virtutea *Ars Magna*, metalele atinse de stricăciune (alterare, degradare) pot fi renăscute, nedesăvârșitul ajungând desăvârșit. Iar culmea înnobilării era considerată transformarea argintului (viu, – mercurului, adică) în aur. Precum se spune în una din lucrările spaniolului Raymundus Lullus (1235-1315, zis și *Doctor illuminatus*), „alchimia este o componentă indispensabilă a tainicei filosofii naturale cerești care alcătuiește foarte cunoscuta știință unitară... de a transforma toate metalele în argint pur, iar apoi – în aur adevărat, prin intermediul unui medicament unic, atoatecuprinzător“.

Ba mai mult, se râvnea aflarea *marei elixir* (*al-ikser* – arab.; *fermentum* – lat.), *elixirului vieții* (elixir vitae; grande elixir), a *oului filosofal*, *tincturii roșii* (*leului roșu*), care ar fi fost în stare nu doar să înobileze metalele: soluțiilor obținute pe baza acestui produs li se atribuiau efecte miraculoase, constituind un medicament universal (*panaceu*, precum avea să-l numească Paracelsus; în unele manuscrise vechi se amintește de *balzamal haladian*). Esența zisă și *băutura de aur* (*aurum potabile*) trebuia să vindece de orice boală, să întinerească organismul îmbătrânit și să ducă la longevitate. (De aici încolo nu că începe, ci se accentuează poezia, metafora alchimiei!). Cel mai renumit protagonist care susținea neabătut posibilitatea deducerii/obținerii esenței miraculoase, ce ar fi prelungit viața omului în nelimitările eternității, a fost amintitul deja Abu-Muza Geafar-al-Sofi (721-815; uite că o dusesse peste 94 de ani...). Una din rețetele ce ar fi asigurat longevitatea era următoarea: „Trebuie doar să găsiți o broască ce a viețuit zece mii de ani, apoi să prindeți un liliac (șoarece zburător) ce ar fi atins vârsta de o mie de ani, să fie pus(e) la uscat, după aceea să se măruntească în piuă, praful obținut dizolvându-se în apă, din care să se ia câte o lingură de bucătărie în fiecare zi“. Ei bine, (al)chimistul a strecurat aici destulă ironie, deoarece se știe că era (și) un savant serios, fondând în capitala persană o școală de cercetări științifice, asemeni lui Aristotel (Liceul) sau Platon (Academia).

Un alt preparat tainic, secundar ca efect, numit *leul alb* sau *micul magisterium* (în limbajul discret-tabuistic

al alchimistilor: *Ad album* — „spre argint“, analog cu *Ad rubeum* — „spre roșu“, adică – aur) s-ar fi rezumat la a transforma în argint toate metalele neprețioase (*plebea* lor...; Roger Bacon se referea la „corupția metalelor grosolane“). Iar cei care obțineau piatra filosofală se numeau adepți. Concomitent, era căutată cu asiduitate *alcagesta*, drept dizolvant universal, cu ajutorul căruia s-ar fi putut obține *piatra filosofală*. La un moment dat, chiar se crezuse că problema ar fi fost ca și cum rezolvată când, la 1270, alchimistul italian, cardinalul Giovanni Fadanza, cunoscut și sub numele Bonaventura (predestinat alchimiei: buna aventură!), combinând diverse soluții, făcu să dispară o pulbere de aur. Preparatul lichid (de fapt, amestec de acid clorhidric și acid azotos) fu considerat anume ca *diluant universal*, botezat *rachiu împărătesc*, din motivul că anihilă însăși regele metalelor, aurul. Numai că aveau să treacă zece ani, fuseseră efectuate mii de experiențe, însă piatra filosofală nu se întrupa (apărea). S-a dovedit că *rachiul împărătesc* nu acționează asupra sticlei, ceramicii, dioxidului de cremene (nisipul marin) și multor altor substanțe, astfel că epitetul *universal* căzu... local și fără glorie... Cardinalul Giovanni Fadanza își schimbă cardinal opțiunile, continuându-și (bon)aventura în farmaceutică.

Ajunși aici, cele aflate din alchimie, ca elemente și noțiuni de bază, să le trecem din sfera istorico-teoretică în cea a poeziei, simbolisticii fascinante, metaforei memorabile. De fapt, ele *se transferă* ca de la sine de pe o tăbliță cerată a Calliopei pe o alta de smarald din mâna lui Hermes, zeități inițiatoare și protectoare ale celor două sfere ale activității umane, între care s-au tot legat punți de acces între materie și spirit, pentru că, spunea acea *Tabula Smaragdina* de pe mormântul Celui de Trei ori Mare (Trismegistus): „Toate cele din înalt sunt asemănătoare tuturor celor de jos, toate cele de jos sunt asemănătoare tuturor celor de sus, întru săvârșirea miracolului Unității“. (În perpetuarea inventivă a simbolisticii legate de alchimie se invocă și „logodirea Cerului cu Pământul“, cum o făcuse Johann Valentin Andrea, la 1619, în tratatul **Cristianopolis**.)

Așadar, s-o începem cu simplele reprezentări, familiare, parcă, mai multor oameni, însă doar la nivel de lectură a... calendarului de masă: este vorba de simbolistica metale-planete proiectate în spațiul antropomorf, unde Soarele-aur apare reprezentat în chip de rege încoronat, Luna-argint fiind, bineînțeles, regina, dar, mai frecvent, o simplă femeie stând, ca în scrânciob, pe/în semilună; Mercur-argintul viu avea chipul androgenului, iar Venus-arama arăta a simplisimă femeie pământeană, poate chiar țărancă; Martie-fierul ce altceva putea fi decât un războinic oștean împlătoșat? Jupiter-cositorul (staniu) era înfățișat chiar ca Jupiter, iar Saturn-plumbul arăta a bătrân sprijinit în cârjă.

Sublim metaforică apare însăși heraldica alchimiei ce jinduieste a (re)prezenta Veșnicia, vorba fiind de ciudatul dragon Uroboros care se autodevoră, luându-se de la coadă spre celelalte părți ale trupului. După cum remarcă Albertus Magnus în **Codicele alchimiei (Libellus de Alchimia)**, simbolistica respectivă, precum însăși alchimia, reprezintă niște esențializări ale Eternității extratemporale, în care își găsesc întruchipare concretă

trecutul, prezentul și viitorul. „Eternitatea e ca un fel de Oglindă ce reflectă toate legitățile fundamentale prin prisma cărora se relevă și esența Existenței noastre. A ilustra sau a semnifica simbolic în alchimie un obiect, principiu sau noțiune, înseamnă să le răsfrângi în Oglinda Existenței Eterne. Cu alte cuvinte, mulți oameni sunt înzestrați cu capacitatea de a privi în Oglinda Naturii, însă ceea ce pot vedea acolo depinde de nivelul dezvoltării lor spirituale“. De aici se poate trage concluzia că menirea simbolisticii alchimice este de a sugera Totuumul, ca unitate dintre idealitate și materialitate, realitatea obiectivă și hipersensibilitate, ceea ce-i și face pe unii să trateze respectiva simbolistică sau în pur spirit mistic sau s-o abordeze sub aspectul unei triviale descrieri a proceselor chimice. Unde mai punem că alchimistii nu s-au folosit de un sistem riguros, imuabil de corespondențe, conotații simbolistice, unul și același semn putând avea mai multe interpretări semantice (ceea ce este, de fapt, apanajul *sui generis* și al limbajului poetic, nu?). Nu e deloc simplu să se delimiteze alegoricul de simbolic sau să se conceapă unitatea (și unicitatea) acestei interpenetrații plurivectoriale, chiar întru *atenuarea, sublimarea* polisemiei în cauză, spre conturarea – când e cazul – univocității, unității. Ca să nu mai vorbim de *hipermisiunea* unui sau altui simbol alchimic: de a transmite nemijlocit experiența mistică, intuiția intelectuală.

Dimpreună cu *de-sine-nesățiosul* Uroboros, în diversitatea și universalitatea *poetosimbolisticii* alchimice apare și leul ce devoră soarele (ca un... vâcolac animalier în problema astrului de zi, în comparație cu cei de noapte, vâcolacii ce papă luna). Iar râvna/aspirația emblematică întru *unitatea a toate* graficienii *occultismului (chimico)poetic* o reprezentau prin tandemul rege-regină, soare-lună, aceasta din urmă încoronându-i, respectiv și simetric, pe cei doi, din prima pereche, plus că – atenție! – aștrii se reflectă în apele unui lac, în care se și... împreunează luminos, simbolizând (posibila) armonie a... contrariilor, androginitatea totuumului. În ambele tandeme sunt presupuse principiul activ și cel pasiv, prin rege-soare și regină-lună.

Iar dacă revenim la leul-vâcolac ce devoră soarele (iată o parabolă-concetti memorabilă: Leul de foc ucide soarele de pe cer, iar omul de foc cu propria sa sudoare își ucide corpul, pentru ca să vină și să se întrupeze întru viață minunatul chip al lui Mercur), să luăm atență aminte și la sângele, piatra și fundalul ce mai intră în compoziția simbolului în cauză. Ce semnifică ele? Simplu vorbind, fac aluzie la înghițirea de către argint (leul) a aurului (soarele), ca dizolvare a metalului suprem într-un altul, inferior lui. Pasărea Phoenix simboliza Piatra Filosofală. Conotațiile alegorice le puteți afla, numeroase, în câmpurile de forță ale mai multor spații semantice: alchimic, astrologic, mistic, psihologic, magic, cromatic, chiromantic, imagistic, chimic, geometric (figurile), numeric, ocult, științific (și, ziceam, obligatoriu poetic!). De aici generoasa afirmație (și situație, pare-se) că alchimia are un caracter universal, în care fiecare individ poate găsi multe din cele de care este ispitit să le caute, să le cerceteze. Și chiar să le... literaturizeze, ceea ce părea, parcă, predestinat, dat fiind că însăși limba latină, cu care s-au tot „descântat“ substanțele antrenate în arta

alchimistilor și în care a fost scrisă majoritatea tratatelor/uimirilor acestora e poetică prin ea însăși. Iată un fragment din codicele lui Albert cel Mare (spunându-i-se, unui „simplu“ filosof, Mare, epitet „privatizat“ doar de regi, împărați!): „Et propter hoc si sublimas à stanno vel plumbo, post sublimationem ipsum conscipies nigredine infectum; ergo melior est sublimatio dă ea cum guibus non convenit: melius autem esset cum eis cum guibus convenit, si sul-phureitatem non convenit“.

Pe lângă emblematicele însemne celeste sau regale, alchimia nu e reticentă nici la simbolistica „de jos“ sau chiar subpământească, să zic așa, care, spre exemplu, susține că sulful ar fi *grăsimea pământului* (Geber, în **Summa perfectionis magisterii**). Iar Albertus Magnus (filosoful și teologul, – precum spun enciclopediile, – dar și sublimul poet, consider eu) spune că pe lângă sulful animat mai există și o formă... moartă a sa, dar care poate reînvia, odată scoasă la lumina soarelui. Numai că, de cum e turnată în vase cilindrice, pucioasa moare din nou, lucru bine cunoscut farmaciștilor. Cum s-ar zice, sulfu-și pierde suflul, dându-și duhul... La prima lectură, zău că simți o, parcă, strângere de inimă cauzată de această *moarte a metalului*, chiar dacă nu sunt un om prea sentimental. Simți ceea ce-ți poate induce în conștiință sau subliminal lectura unui haiku în dramatica lui esențializare: *o înflorare, o umbră de durere* la „moartea sulfului“... Iar în alte cazuri m-am surprins a-mi spune că alchimistii i-au tot depănat lumii fascinante povești și poeme despre viața și moartea elementelor-substanțelor-metalelor-argilei-nisipului-auripigmentului etc., pe care și noi, maturii, le ascultăm, le citim adânc implicați emotiv în imprezibilitatea desfășurării subiectelor, exact cum o fac copiii, când ascultă/citesc despre *apa vie, tinerețe fără bătrânețe, merele de aur* etc.

Așadar, povestea, parabola, alegoria erau intrinseci teoriei alchimice, ca și cum partea ei... literară, menită a asigura o mai subtilă înțelegere a simbolisticii Creației, una din mostrele beletristice fiind cea a lui John Pordegea, ce narează că: „Au fost odată doi frați și o soră. Sora, fiind foarte frumoasă, pentru a nu cădea jertfă ademenitorilor, se înveșmânta în negru, ca să-și tăinuiască nuri ispitiitori. Unul din frați ajunsese rege, pe celălalt frate luându-l de sol și vestitor. Odată, pe când ducea o depeșă, vestitorul întâlnește tânăra în negru care îi căzu cu troncu la inimă și el pe loc se hotărî s-o ia de soție. Când dânsii se înfățișară cu rugămintea în fața regelui, maiestatea sa le permise să se căsătorească. În iatacul nupțial, lăsându-și veșmintele, cei doi își descoperiră rudenția. Întristându-se, prinseră a plânge amarnic. Numai că atracția se dovedi a fi atât de puternică, încât ei pur și simplu se uniră într-un singur corp! Dimineata, acest corp dublu se înfățișează regelui care, la un moment dat, zice: «Îmi plac. Extirpează-ți părțile bărbătești și fii soția mea». În fine, așa se și întâmplă, dânsii formând deja un corp triplu. Dar peste țară se abătu o grea molimă. Pentru a scăpa de ea, locuitorii regatului luară corpul triplu și-l închiseră într-un turn de fier, sub care aprinseră un mare foc. Până la urmă, corpul se despărți în natură bărbătească și femeiască, după care în țară se instaură buna înțelegere și pacea“.

Decodificarea sub aspect (al)chimic a parabolei spune că fratele și sora erau, de fapt, metale. Tânăra reprezenta

arama (Venus, de asemenea – Diana, Iunona), iar veșmintele-i cernite erau rezultatul reacției $CuS + S = CuS$ (sulfid de cupru negru). Fratele-rege este cositorul (Jupiter) care, precum i se și cuvine luminății sale regale, ia o culoare aurie ($Sn+S=SnS$). Vestitorul e (alergătorul!) argint viu. În continuarea decodificării este vorba de reacțiile/relațiile chimice produse între aceste elemente, iar un moment „picant“ l-ar constitui cea dezbrăcare nupțială a lor, ce vrea să spună că mercurul e gata de a se oxida! Prin plânsul lor amarnic se subînțelege că oxidul de argint și arama se prelucrează sub acțiunea soluției apoase *HIS*. Iar renunțarea la *componentele bărbătești* postulează dezbrăcarea de pucioasă și componente sulfuroase (S_2O_3) ș.a.m.d. (În genere, sistemele similare de combinații, metamorfoze (al)chimice sunt asemuite cu purificarea spiritului uman, în rezultat ajungându-se la tainice energii supranaturale.) Bineînțeles că o atare de-enigmizare a textului are și un anumit grad de aproximație, de subiectivitate, ceea ce face, în fine, posibilă și stilistica lui literară, suflul poetic. Dar, în general, metoda simbolistică de conservare și transmitere a cunoștințelor inițiatice e una dificil de înșușit și aplicat. Se poate convinge foarte multă lume de acest lucru, de cum ar lua în mână un codice de alchimie, din care nu va pricepe mare lucru, ba chiar putând să-l considere o elementară abracadabra care nicicum nu poate fi sălașul tainelor. Sau, pentru a-i înțelege mesajul, e necesară *despecificarea* limbajului simbolic-specializat. Dar chiar și cum sunt formulate codificat, mie unuia multe din *tehnicismele* alchimistilor mi se par perfecte figuri de stil prozodice. Or, îmbinând una cu cealaltă, de data aceasta într-o *verboalchimie*, parcă am atenua așa-numitele locuri comune, precum ar fi și următoarea conotație din codicele albertian: „Argintul tău călit va deveni cel mai alb și cel mai curat, din câte pot exista. El va fi asemeni razelor solare!“, aici resimțind, parcă, niște reverberații asociative, ușor „reformulate“, ale invocațiilor „alchimice“ auzite și de noi, în copilărie, pe când eram duși de părinți pe la vreo vrăjitoare care ne descânta cu: „Să ajungă sănătos și luminat, precum argintul strecurat“ (!) – ceea ce și face farmecul unor atare lecturi *extraliterare*, într-o mai generală nuntire a semnificațiilor cu, deja, o incontestabilă energetică estetică.

Dar surprizele transmutărilor *metalurgico(!)-literare* nu se opresc aici, dat fiind că există și o minunată parabolă a simbolisticii alchimice fără... cuvinte! Vorba e de cel mai original din mulțimea de tratate, prelegeri ce se referă la *Ars Magna* – „textul“ (absent) intitulat **Mutus liber** (*Cartea fără cuvinte*). În ea procesele sunt ilustrate prin semne și simboluri. Anume această (paradoxală) particularitate face din **Mutus liber** un fascinant și unic codice al simbolismului alchimic. Pentru prima oară, cartea a fost editată, anonim, în Franța (1677), pentru a fi reeditată abia în 1702, inserând 15 gravuri, fiecare pe o filă aparte. Printre temele ei sunt: Visul lui Iacov; Prima treaptă a Faptei; Culesul rouăi; Adunarea apei de ploaie; Nunta chimică; Renașterea Spiritului... – ele însele (de cum sunt descrise în cuvinte) deținând o poeticitate polivalentă (mitologică, teologică, științifică, metafizică etc.). Mai multă lume a încercat să(-și) elucideze proce-

sele și operațiunile din *cartea fără cuvinte*, însă simbolistica, emblematica enigmatică din ilustrații pun în dificultate pe cei mai buni cunoscători ai istoriei și exegeticii Marii Fapte. Anume spiritul de adâncă discreție face din **Mutus liber** o piesă (chiar și ca... dramaturgie, ca spectacol imaginar!) ispititoare întru noi tentative de a o explica. Ea pare a fi fost alcătuită conform „supremei legi” care, spune **Libellus de Alchimia**, constă în faptul că adeptul și practicantul „trebuie să păstreze tăcerea și să nu divulge taina vreunui oarecare muritor. Pentru că nu există o altă metodă de a păstra taina, decât de a nu înmulți numărul celor inițiați. Deoarece de cum taina ar trece din gură în gură, ea se va deforma, devenind neadevăr. Iar de-ai înstrăinat taina artei, pururi nu-ți va fi dat să cunoști desăvârșirea”. Tăcerea era eficient priitoare și „vorbitoare” pentru cei care își însușiseră limbajul hermetic al simbolurilor ce serveau la codificarea semnificațiilor sacrale ale misterior, pentru a nu fi accesibile neinițiaților. Existau simboluri-semn, simboluri-imagini și simboluri ca fenomeneologie a eternității, toate puse în serviciul căutării Căii Adevărului.

De asemenea, adevărat e că, la un moment dat, adepții, dar în special teoreticienii alchimiei au fost suspectați de exces de *literaturizare* a discursului care, ca și experiențele propriu-zise ale practicantilor, se izvoada sub auspiciile – să ne amintim – lui Hermes, mai întâi numindu-se *hermetică* strădania de a obține/a deduce aurul, apoi, mult spre noi, – o bună parte a literaturii (spre exemplu, poezia lui Ion Barbu). Dar literatura „de specialitate”, adică cea cu nemijlocită referință la alchimie, pornește cu textul intitulat *Phisica et mystica*, semnat de scriitorul ce-și luase pseudonimul de Democrit, presupus că ar face parte din elita savanților din Alexandria. Apoi, „în proces” aveau să se includă filozofii/scriitorii de mare autoritate, precum Platon și Pitagora, însă anume din cauza abundenței de metafore și a unor stranii nomenclaturi (totalitatea noțiunilor utilizate) textele lor erau aproape inaccesibile unei percepții explicite, ceea ce le și apropie mai mult de *hermetismul literaturizant*.

Și totuși, în pofida remarcelor „neloiale”, indispensabila, putem spune, componentă *textual-artistică*, explicativă, a subiectului, inerenta-i necesitate ca interpretările grafice să treacă în interpretări lingvistice s-a integrat firesc în panoplia argumentelor pasionale ale alchimistilor care nu considerau că preocupările lor ar ține de elementarul meșteșug sau de o meserie ceva mai elevată, fie ea și elitară: ei jinduiău creația! Astfel, Albert cel Mare era convins că, în urma verificărilor, filozofii și alte autorități în domeniul științelor și inițierilor altisime vor confirma indubitabil că arta alchimiei e una adevărată. Anume aceștia ar reuși să realizeze că, prin alchimie, omul încearcă să-și creeze o anumită stare energetică, condensând-o în propriul spirit, pentru a o transforma în noi calități, superioare, precum, de fapt, și postulează practica alchimică, drept tehnică spirituală superioară (Avicenna). De aceea se și susținea (Să-i înveți dumneata pe adepții alchimiei speculația logică, alogică, virtuoaasă?! Să fim serioși...) că, de fapt, mobilul punerii la cale a Marii Fapte nici nu a fost obținerea aurului, ci scopul primordial viza schimbarea interioară, spirituală a omului, anume în timpul procesului de obținere a Pietrei Filozofale, în ideea că

Leo Butnaru – Casa Vernescu, 1995. Foto: Ion Cucu

„ceea ce Natura nu poate perfecționa într-o mare perioadă de timp, putem desăvârși noi în puțină vreme, prin arta noastră” (**Summa Perfectionis**, sec. XIV). Ba chiar și în afara acestui proces, după desfășurarea lui nemijlocită, când alchimistii întreprindeau tentative, aproape mistice, de a-l explica și a-i potrivi un limbaj cât mai sugestiv și mai misterios. Astfel că, dacă se întâmpla ca maestrul respectivei practici/arte să trăiască adevărata revelație, însemna că natura sa umană trecea deja în cea divină. Încât, pentru un atare pământean, ajuns ca și cum spiritul celest – ce mai avea să însemne aurul, bogăția, gloria? – destinul își modifica esențial paradigma, scopul. Deja, în athanor (cuptor în care se pretindea a „regenera cosmosul”), în găoacea oului filozofal sau în retortă se putea aștepta izvodirea, esențializarea elixirului nemuririi (*Grand Elixir*). Ei bine, această substanță miraculoasă nu era jinduită din, pur și simplu, aviditatea de viață lungă, explicația fiind una de noblețe superioară, conform căreia omul care conștientizează că-i este hărăzită longevitatea (ba chiar nemurirea!) are deja alte scopuri existențiale, decât cele general-triviale, filistine. Pentru el reproducerea biologică nu mai e ceva de prim ordin, în locul ei precumpănitoare devenind asigurarea amplificării și continuității fenomenologiei cunoașterii, deloc lesnicioase, ceea ce vroia să spună și omul cu ochii legați, dar și vulturul încoronat (ca simbol al spiritului) care, întorcându-și capul, își devoră propriile aripi, alchimistii percepându-l drept aluzie la ceea ce este mai presus de capacitățile mentale,

în rândul cărora intră rațiunea, intuiția și opțiunea etică. Transraționalitatea presupunea colaborarea alchimistului cu *sorer mistica* (sora mistică).

În genere, după mici sau relativ importante succese, atinse conștient sau întâmplător, ori după sterilitatea și eșecul a mii de experiențe, alchimiștii încercau să reformuleze scopul de bază al îndeletnicirii lor, în conformitate cu starea de fapt – nu? –, implicându-se în raționamente filosofice, dacă nu întru totul convingătoare, uneori, totdeauna demne de atenție, însă, dezvăluind inepuizabila capacitate de judecată/speculație abstractă a omului, în tentativa de a găsi explicația existenței sale subcerești. Astfel, la un moment dat se vehicula ideea (deloc radicală, precum cele inițiale, ci destul de cumpătată, precaută chiar) că scopul Marii Fapte nici nu ar fi acela de a crea ceva din nimic, ci, mai curând, de a fecunda și a alimenta semintele deja existente; că, de fapt, în procesul alchimic nu se obține/crează aurul, ci mai curând omniprezentele seminte aurifere cresc, se împlinesc, încolțesc și înfloresc. Tot ceea ce există are suflu, este dotat cu spirit divin și renașterea nu e un proces repetat de a include ceva acolo, unde, până la acel moment, nu existase nimic. De fapt, spiritul (duhul) metalelor, patru la număr, a constituit „algoritmul” statornic al dintâilor alchimiști, când mercurul fusese numit (și) *argint viu*. „Viu” era și „aurul lepros” (precum îl numea Aristotel). Iar plumbul și arama pot fi „pângărite de o negreață morbidă”. În consecință (ca trebuință!) bolile metalelor erau tratate „pe viu”, alchimia – *Ars magna* – fiind ca și cum un katharsis al substanțelor, în primul rând al aurului, bineînțeles, în extracția sa din alte elemente „impure”. Una din plasticele acțiuni de purificare se referă la anihilarea *demonilor morții* ferecați în plumb. Ce simbolistică! – glonte de timpurii mai noi etc. Însă plumbul aducea moartea și pe altă cale, la topirea sa demonii dezlănțuindu-se în vaporii otrăvitori, fatali pentru viața omului. Prin urmare, simbolistica (...plumburie, în acest caz) e una a transsemantismului, continuității de la un sens la altul, dar și de la un timp la altul. Iar operațiunea tehnică de curățare și separare a componentelor amalgamice avea oarecum un caracter *textualist*, numindu-se *rectificare*, în mai generala idee conform căreia – amintea Mircea Eliade – „există un sincronism între operațiile alchimice și experiențele misterioase ale alchimistului care ajung să realizeze regenerarea totală”, cum spunea și J. C. Gichtel: „O dată cu această generare, nu primim numai un suflet nou, ci și un corp nou”.

Putem presupune că alchimiștii gândeau/interpretau (și) metafizic, simbolistic nu atât din marea-le predispoziție pentru arta literară, cât, mai curând, în baza deducției de peste secole (perfect, parcă, retro-aplicându-se alchimiei) a filosofului postmodern R. Rorty, conform căreia a raționa metaforic înseamnă „a gândi adevărul ca pe ceva care încă nu există, de care nu dispunem din timp”, aici venindu-se în contextul opiniei nietzscheene că, sub aspect valoric, psihologic și practic, metaforele sunt „rezultatul unor anumite intenții utilitare”. Anume de atare intenții nu duceau lipsă alchimiștii! De o aură emanatoare de metaforă... utilitară sunt impregnate înseși denumirile metalelor (ca s-o începem *ab ovo* filosofal...), spunându-se, spre exemplu, că *sarea universală* (*sal ammoniacum*) „deschide și închide toate lucrurile” în

chimie. Natura alcalinului (*sal alcali*) „e caldă și umedă”, mercurul e „rece și umed” (pură sinestezie!). Tescovina rămasă după fierberea vinului e bună și la curățarea hainelor, precizează Albert cel Mare, după care trece la descrierea calităților *pietrei acre*, „pietrei vinului” (tartratul de potasiu) care, depunându-se pe interiorul butoaielor, formează „cămașa vinului”, substanța care e foarte utilă în alchimie. Apoi, celebrul filosof și teolog (poet incontestabil!) divaghează despre „înflorirea atramentului” (combinație de sulfat de aramă cu fierul), „substanțe neînsuflețite” (în ideea dedusă că există și unele animate), toate puse în serviciul bunei desfășurări *de perfecto magisterio* (unui magisterium desăvârșit). În continuare, se vorbește / povestește / literaturizează despre substanțe nobile, cum ar fi cinabru (*uzifur*), obținut în urma „mariajului” argintului cu pucioasa, menționându-se că cele ce trec prin retortele alchimiștilor tănuiesc multiple calități și potențe cu caracter metafizic. Precum e de presupus, apare și polul opus (nobilei), în arta alchimiei și poeziei ei intervenind frecvent substanțe ne-nobile, cum s-ar spune – rămășițele, resturile, ca – pardon! – urina sau și mai și – balega de cal, gunoiul... Dar parcă nu spunea Anna Ahmatova într-un poem cam așa: „Ah, dacă-ați ști din ce gunoi se-ntrupează poezia!”? Sau că – trop banalizat deja – albeața florii de lotus apare abia după ce planta filtrează enorme cantități de nămol? Infinit procese de alambicări, emailări, căliri, sublimații, volatilizări, solidificări, lichefierii, cristalizări, lipiri, dezlipiri, fărâmițări, măcinișuri, cernerii, combinații, disoluții, fixații (stabilizarea substanțelor în urma eliminării vaporilor) sau acea *super illa in aliis* (trecerea din starea de nesublimație în cea de sublimație) etc., etc., – constatându-se, astăzi, că ar exista peste 3,5 miliarde de posibilități de reacții (al)chimice (și, cu siguranță, de o infinitudine de ori mai multe cele metaforice, de „cristalizări” poetice). Puneți (sau supra-puneți!) toate astea în contact cu starea *simbolistico-metaforică* a Sarpelui aflat în Găoaia Oului Filosofal, cu Pelicanul (ca alimentare/hrană cu sânge), Vulturul – starea vapoasă (de zbor!) a substanțelor (acvila încoronată – aburii de mercur), Dragonul – pregătirea pentru reacție a materiei, Păunul sugerând deja începutul metamorfozei substanței, Corbul – starea neagră (de jos) a elementelor, Lebăda – starea lor albă, când Piatra Filosofală poate transmuta substanțele de jos spre treapta/calitatea superioară a argintului, Phoenix aflată într-un cerc de foc ca sugestie a ultimului proces chimic (etapa roșie), vrând să spună că Piatra Filosofală a fost deja obținută, urmând a i se augmenta calitățile transmutaționale, fiind deci necesar procesul înmulțirii (pușorii!). În fine (de etapă, fie zis), Piatra Filosofală apărea din Oul Filosofal (dar și... orfic, parcă!) ce era supus unei presiuni termice în creștere, în dependență de ascendența căreia trecea prin deplina cromatică a spectrului, până devenea de un roșu strălucitor, după care, fiind spart, dădea la iveală Piatra Pietrelor care, simbolizând *Spiritus mundi*, reprezenta condensarea activă a începutului și sfârșitului tuturor lucrurilor.

Dar dacă Piatra Filosofală rămânea mai curând mobilul unei magnifice iluzii (prea multe eșecuri înregistrau totuși alchimiștii, infinite confuzii și incertitudini le potoleau orgoliul și le alimentau îndoielile), obținerea aurului li se părea posibilă, în pofida a orice. Acesta era considerat

metalul Soarelui (*Splendor Solis*), unii chiar considerând că ar fi însăși lumină solară cristalizată. Pornindu-se de la convenția că aurul simbolizează spiritul (de altfel, în *Cabala*, cifra-simbol ce-l desemnează e 209), iar metalele obișnuite reprezintă natura umană „de jos“, uneori alchimistii erau numiți „săpători“, fiind reprezentați înarmați cu hârlețe și târnăcoape, în căutarea boabelor/firelor de metale prețioase, rătăcite în materialitatea brută (ignorantă) a pământului sau a diamantului tănuit în inima neagră a cărbunelui. Așa-zisii luminați (consacrați) în artele ezoterice reprezentau emblematic forțele spiritului prin perla ușor-luminiscentă descătușată din scoica adâncului de mare. Analogic, râvnitorul adevărului era asemuit pescuitorului de perle care se afundă în marea iluziilor materialiste în căutarea revelației, științei, înțelegerii, numite *mărgăritarul spiritului*, esența „științei totale“. Atunci când spuneau că orice lucru sau ființă din univers conține boabe de aur, alchimistii aveau în vedere că fiecare fir de nisip aurifer e de natură spirituală.

Ca o interdependentă dintre toate ale cosmosului (deopotrivă și ale omului), Albertus Magnus considera că orișicare metale se pot transforma în argint și aur ce nu s-ar deosebi cu nimic de variantele lor naturale. Cu toate că – observă experimentatorul – *fierul alchimic* nu atrage diamantul, continuând parcă într-o ușoară abatere silogistică: „De altfel, este adevărat că nici aurul alchimic nu ar putea lecui inima sau, să zicem, lepra. Ba mai mult, rănilile leproșilor se extind, ceea ce nu se întâmplă în cazul aurului natural“. Iată deci constatarea care demonstrează că se cam potolește nițel orgoliul fanaticilor adepți ai alchimiei, care erau atrași de lumea creștină și prindeau a se conforma învățăturilor ei.

Astăzi, unele din argumentele alchimistilor nu că par, ci sunt de-a dreptul naive, ceea ce însă nu spulberă definitiv interesul pentru ele. Ca și pentru mituri, basme, legende sau, pur și simplu... iluzii și poezie. Iată unele mostre extrase din *Libellus Alchimia*: „Ne este cunoscut că fierul se transformă în argint viu. Unora, aceasta li s-ar putea părea incredibil. Însă mai înainte eu (Albert cel Mare, *n.m.*) am demonstrat că așa ceva e posibil. Pentru că toate metalele derivă din argintul viu și sulf. Deci, dacă argintul viu este strămoșul tuturor metalelor, nu pare nimic imposibil pentru ca fierul, de pildă, să se reîntoarcă în starea-i anterioară, spre a redeveni argint viu. Nu ne costă nici un efort să ne imaginăm cum, iarna, din cauza frigului excesiv, apa se solidifică, transformându-se în gheață. Exact la fel argintul și pucioasa, în orice loc al pământului s-ar afla, se împreunează între ele în urma unei lente și îndelungi fierberi“. Pentru a continua așijderi... *antimendeleevian*: „Trebuie să remarc că metalele se deosebesc unele de celelalte doar prin formele lor accidentale (exterioare) și nicidecum în esență“, aceasta în pofida celor care, împotrivindu-ni-se, înaintează ca argument cuvintele lui Aristotel: „să știe mesterii în ale alchimiei că genurile substanțelor nu pot fi modificate“.

Obsesia, îndârjirea, voința care îi caracterizau pe alchimisti rămân a fi pilduitoare, de o seriozitate și solemnitate ritualice cu adevărat apoteotice pentru fapta și iluzia spiritului uman. Sufiul păgân, dar și psalmul religios, nebulozitatea visului, dar și luciditatea filosofică au constituit (Mai sunt? Să apară vreo *neochimie*?) fascinantul apanaj al Marii Fapte, precum un etern prolog al miracolului și

esențializărilor spiritului, cum învederează – ca să dau un exemplu memorabil – chiar invocatia de început din *Libellus de Alchimia*, la care m-am mai referit: „Așadar, de cum purced la aceste reflecții, nădăjduind în ajutorul și îngăduința Celui Care e dintâia cauză și Care e izvorul oricăror bunuri și al iubirii, îl rog să asemene săracele mele cunoștințe unor fărâme de Duh sfânt, pentru a mă învrednici și eu să volnicesc lumină, deschisă în întuneric, și să-i salvez pe cei afundați în păcat pe poteca neadevărului. Așa să-mi ajute în intențiile făptuirii mele Cel Care dănuie pururi în înălțimea înălțimilor. Amin.“, pentru ca ceva mai jos să-și întărească puțin vocea mărturisirii, într-o a spune: „Iată de ce eu, cel mai nevrednic dintre filosofi, m-am încumetat să expun limpede adevărata artă, scutită de greșeli, pentru tovarășii de idei și prieteni; însă, într-un astfel de mod anume, ca ei să poată vedea și auzi ceea ce le este tănuit lor înșile și le rămâne de nevăzut, de neauzit și de nepătruns. Iată de ce te rog și te conjur în numele Atoatecreatorului să tănuiești de ignoranți și proști această carte“. Bineînțeles, astfel de invocații sau umbre de blestem nu erau de dată recentă (raportate la timpurile în care a trăit Albert cel Mare – sec. XIII), modelele similare fiind specifice și discursului hermetic al primilor adepți ai creștinismului, însă trăgându-se încă din timpurile elenității alexandrine, unde chimistul francez Marcelin Berthelot (1827-1907) identifica „aceleași“ matrice într-un manuscris grecesc: „Năzuind să le înfățișez amicilor tainele artei noastre, eu voi scrie și voi glăsuși astfel, încât cei, cărora nu li se cuvine să ne cunoască secretele, să se uite la textul meu, fără a-l vedea, și să asculte, fără a înțelege ceva. Vă conjur în numele Zeului nostru să păstrați această carte a mea departe de ignoranți“. Nu greșesc cei care vor să constate în textul de mai sus al lui Albert cel Mare o oarecare reminiscență.

De la sine înțeles că bunele, nobilele intenții și cărți ale alchimistilor notorii nu puteau scăpa unor șmecheri ce cutezau a se da drept mari maestri ai transmutației (Newton scrisese că însăși Natura „pare să fie fascinată de transmutare“). Pișicherii erau preocupați, în primul rând, de transformarea metalelor obișnuite în aur, dar în special – de ridicarea argintului la rang de element al soarelui. Cel mai frecvent se practica trucul cu momentana disoluție a aurului în mercur, fără ca secundul să-și piardă strălucirea argintie. Din acest amalgam șmecheresc, după evaporarea mercurului „se obține“ (de fapt: rămâne) aurul. Mai era nevoie de abilitatea mâinilor, de prelucrarea psihologică a spectatorilor, de obicei gata oricând să se minuneze și să ia obrăznicia drept divină măiestrie.

Firește, șarlatanii erau expuși unui mare risc, uneori – capital. Cu toate astea, chiar și în prezența frunților încoronate, aventurierii utilizau bastoane de lemn în care sfredeliseră găuri secrete, unde ascuseseră aurul. Tainele erau mascate cu ceară. Cu atare bastoane amestecau mercurul pus la foc, încât ceara se topea, lemnul ardea complet, în mercur rămânând *minunea* aurului. În alte cazuri, se utilizau creuzete cu fundul dublu, ca tainiță unde se ascundea pilitura de aur care, la temperaturi înalte, se dizolva complet în mercur. Praful de aur era ascuns până și în foalele de fierărie, ce atâtau și întrețineau focul, sub cărbunii căruia, mai apoi, se puteau desoperi mici bucățele de aur, coagulate la topire.

Numai că alchimia, odată declarată artă, cerea și ea jertfe, una dintre care fusese napoletanul Caetan, mai numit și contele Rogiero, ce operă o *pseudoalchimie de operetă* pe la curțile din München și Viena, apoi și la cea din Berlin unde, în 1709, când i se descoperă tertipurile, este dus sub o spânzurătoare împodobită cu – aici e poezia nenorociților! – betea de aur! (Să fi trăit pe-atunci Shakespeare, ce piesă ar fi ticluit pe această temă în care să apară un excelent nebun (clown) în preajma regilor, pretinzând și el că-și desfășoară obsedantele experiențe, amestecuri și sublimări de substanțe sub patronajul lui Hermes Cel-de-trei-ori-Mare!)

Firește, nu doar din cauza șarlatanilor notorii alchimistii prinseră a fi tratați cu destulă suspiciune de tot mai multă lume, în fața și în pofida căreia încercau să se autoîmbărbăteze, să se *consol(id)eze*, din adâncuri de timpuri, peste timpuri, pentru alte timpuri. Impedimentele erau nenumărate în însăși procesul de însușire și aplicare a misterelor alchimiei, pentru confirmare apelându-se la autoritatea și exemplaritatea aceluiași Albertus Magnus care spusese: „Celor care încă nu au ajuns să creadă cu tărie sau sunt neîndestulător de fermi în arta noastră, eu le urez să obțină o mare claritate și edificare, deoarece noi știm cu siguranță despre ce vorbim și pentru ce pledăm: știm că diverse specii (genuri) obțin diverse forme în timpuri diferite“. Astfel se mărturisea, se scria, după care se revenea neabătut la îndelungatele, extenuantele, dezesperantele experimente, amestecând în diverse proporții – ca să dăm un simplisim exemplu – *sal commune* (sarea universală), magneziu, alcalin, atramentum, praf de aramă verde, sulfat, piatră vântată, plumb alb, coajă de ou, însăși oul cu tot cu albuș și gălbenuș, plumb roșu, oțet, urină, cadmiu, marchizit etc., etc., reacția și alimentarea alchimică rămânând etern deschise pentru alte componente, deoarece zicea Marele Albert: „Există încă o enormă mulțime de oareșicare altfel de lucruri, pe care nu mai e nevoie să le amintim în cartea noastră“. A ieșit ceva? Ce anume? Eșec? Speranță? Iluzie?... Oricum, astea toate la un loc și infinitudinea celorlalte posibile așijderea, returnau *adeptul* la ale sale, făcându-l să pregătească din nou ustensilele, precum urmează: „Alege un vas de argilă ars bine, destinat pentru fățuială. Unge-l meticulos cu plumb roșu, pregătit în modul următor: dizolvă drojdiile de bere și de vin în proporție de zece la unul. Apoi adaugă miniu de plumb (alb și roșu). Când se răcește după o încălzire prealabilă până la călire, miniul va forma pe pereții vasului o suprafață asemănătoare smaltului, impermeabilă pentru apă...“

Timp, veghe, oboseală, speranță sau dezamăgire, iluzie, poezie și, precum se zice în obsesiva strădanie a omului, – punct și de la capăt! – pentru că, din câte se știe (sau doar se presupune, astăzi, cu subiectivitatea de rigoare, adică...), ar putea exista peste 3,5 miliarde de reacții (al)chimice posibile. Și nu este exclus să (ți) se întâmple anume ceea ce presupunea Marele Albert: „prin intermediul artei alchimice să izvodești o nouă substanță, aidoma modului în care se nasc toate felurimile de metale în pământ în urma amestecului sulfului cu mercurul sau țărâna puturoasă“. Punct și de la capăt, în misteriozitatea unui ritual ce avea reguli stricte (Albertus Magnus enumăra opt în total), care cereau să se respecte

cu strictete timpul de lucru, orele în care se petrece sublimația și disoluția, considerându-se, de pildă, că rezultatele obținute pe timp de iarnă nu au nici o valoare, neavând importanță numai perioada anului și a zilei în care se face disoluția și *prăjirea minereului*. Marele magistru Albert își preîntâmpina *ortacii* (un fel de mineri și ei, de... suprafață, dat fiind că tot cu metalele aveau de-a face...) să fie extrem de atenți, mai ales atunci când „oficiază“ în prezența stăpânilor, monarhi și principii. „În acest caz, ești pândit de două pericole. Dacă ți s-a încredințat o oarecare misiune de extrageri (obțineri) aurifere, în timpul îndelungului proces ei nu vor înceta să te tot hărțuiască cu întrebările: «Ei, meștere! Cum îți merg treburile? Cât să mai așteptăm rezultatul promis?» Și, fără a aștepta finalizarea operațiunii, vor începe să-și bată joc de tine, după care îți sunt date o cruntă dezamăgire, umilința și marile nenorociri. Dar dacă vei avea succes, ei vor face tot posibilul să te rețină în prizonierat, ca să lucrezi întru folosul lor, fără posibilitatea de a pleca“, spune una din cele opt reguli (*Octologul*! Alchimistilor).

În neliniștitorul context al destinului celor implicați în Marea Faptă, la un moment dat mi-am zis că, predestinat (auto)sugestiv, lângă *pietrele misterioase*, lângă mineralele scumpe pe care le râvneau ei ar putea fi pusă și piatra – hai să-i zicem – zeului Saturnus-elinul (Kronos-latinul). Bineînțeles, motivația ar fi că el era cel al adâncimilor terestre ascunse, al tainelor pământului, însă cel mai important lucru pentru *pasiența* analogiilor noastre „se reflectă“ din legenda ce spune că, aflând de la prezicători că unul din fiii săi ar putea să-l detroneze, Saturnus își devora pogeniturile de cum apărea la lumina zilei. Văzând una ca aceasta, Rhea, soția sa, pentru a-l salva barem pe cel de-al șaselea fecior, îi oferă soțului nemilos un bolovan de piatră învelit în scutece. Păcălit, zăpăcitul zeu-căpcăun înghiti... gălușca! Mai apoi, piatra respectivă fu adusă la templul din Delfi, pe ea cioplindu-se celebrisimul adagi: „Cunoaște-te pe tine însuși“. Îndemnul era perfect în acord cu filosofia magiștrilor luminați care, în demersul lor, în fapta lor, porneau de la sine spre univers, întru perceperea forțelor necunoscute, tainice,

Henri Matisse – *Fruits, Flowers and the Wall Painting*

care acționează în viața și destinul omului, jinduind chiar să atingă îndemânarea de a corecta unele cursuri de albie ale acestor energii, aici apropiindu-se și de alte doctrine ezoterice care aveau de propulsie genericul: „a face totul ce-ți stă în puteri, pentru binele întregii lumi“. Adică, precum menționam mai sus, prin practicile în care se angajau, prin procesele pe care le jinduiau-aproximau în obsesiva lor *nuntire de elemente*, alchimistii de înaltă elevație urmăreau (și) relațiile cu misterele cosmice, „în contact“ cu care sperau să-și inducă stări energetice neordinare, ce le-ar metamorfoza natura spiritului, inteligenței, atribuindu-le noi virtuți, susținând – merită să amintim – că, în esență, idealul Marii Fapte este primenirea interioară a omului de condiție superioară, atragerea spre condiția sa a altor adepți neofiți și nicidecum – primordial – râvna întru obținerea Elementului Soarelui (aurului). (De altfel, cele șapte metale cunoscute alchimistilor antichității purtau numele planetelor, aurul numindu-se Soarele, argintul – Luna, față de această statornicie *astroonomastică* numele celorlalte metale întâmplându-se a varia.)

Preocupările, în egală măsură, și față de cosmosul interior al omului fascinat, până la extaz, de infinitudinea cosmică propriu-zisă sunt evidente încă la Democrit care ținea, probabil, de cercul savanților din Alexandria și care, prin lucrarea sa *Fizica și mistica*, a pus bazele unui impresionant șir de tratate, codice, prelegeri, îndrumare etc. în domeniu. Așadar, nu a fost deloc întâmplător (și permisiv, aș spune!) că, între secolele X-XVI alchimia i-a atras pe mulți corifei ai gnoseologiei, care au avut contribuții importante la dezvoltarea științei. După teologul dominican german Albertus Magnus, avea să se remarce teologul franciscan englez Roger Bacon, supranumit Doctorul admirabil, elaborând tratatul *Despre metale și minerale*, precum și scrieri despre importanța matematicii și experienței științifice, dar și despre „revelația“ mistică a sinelui uman, printre care *Măreția alchimiei, Oglinda alchimiei*, cărora li se alăturaseră *Opus majus, Opus minus* și *Opus terium* ce învederău critici violente la adresa filosofiei epocii. Peste trei secole și jumătate, un compatriot al său, nimeni altul decât celebrul fondator al mecanicii moderne Isaac Newton (care de atâtea ori ne-a bucurat sau ne-a întristat părinții cu notele pe care le aduceam de la școală, unde erau foarte frecvente referințele la *mărunul cunoașterii* în varianta dumnealui, nu în cea biblică), jertfitor de multe energii, timp și iluzii întru a descoperi, și el, piatra filosofală sau dizolvantul universal. B. T. Dobbs scria că: „gândirea alchimică a lui Newton era atât de solid întemeiată, încât în toate lucrările sale el nu a negat nicidecum validitatea ei generală. Într-un anumit sens, întreaga carieră de după 1675 a lui Newton poate fi interpretată ca un îndelungat efort de a integra alchimia și filosofia mecanică“.

Revenind la emblematica, testamentara – putem spune – piatră din Delfi ce conține îndemnul cunoașterii de sine a omului, se cere menționat în mod special că, dintre toate simbolurile teologico-filosofice izvodite și perpetuate în timp până astăzi, cel mai tainic e cel al pietrei. În doctrina creștină, apar momente în care Hristos, muntele și piatra formează o triplă sinonimie întru unică semnificație – cea a lui Saturn, închinarea la care era

legată anume de simbolul-petroglifă. Amintind că celebrul *hermetist* din secolul al XVI-lea Heinrich Khunrath identifica Piatra Filosofală cu Isus Hristos, „Fiul Macrocosmosului“, Mircea Eliade menționează că „descoperirea pietrei ar dezvălui adevărata natură a macrocosmosului, la fel cum Hristos a acordat plenitudine spirituală omului, adică microcosmosului“, pentru a se referi și la ideea lui Robert Fludd conform căreia: „Cunoașterea microcosmosului – adică a trupului omenesc – ne relevă structura Universului și ne călăuzește în cele din urmă la Creator. În plus, cu cât cunoști mai bine Universul, cu atât înaintezi mai departe pe drumul cunoașterii de sine“, concepție împărtășită și de Newton, care „spera să descopere cu ajutorul alchimiei structura microuniversului, ca să-și poată omologa sistemul cosmologic“, deoarece „descoperirea gravitației, forță care ține planetele pe orbită, nu îl satisfăcea întru totul“.

În ce privește natura interioară a lui Saturn (ca să revenim la tripla sinonimie amintită deja), ea e asemănată acelei stânci a sufletului, pe care a fost întemeiat Templul Soarelui. Dintâiul obiect de cult idolatric al druzizilor celți era anume o piatră neprelucrată, drept simbol al apariției naturii și energiilor creatoare. În *Istoria credințelor și ideilor religioase*, Eliade citează din textul unui autor anonim, publicat în 1526, în care se spune că Piatra „e cunoscută tuturor, tineri sau bătrâni, ea se găsește la țară, în cătune, în orașe, în toate lucrurile făcute de Dumnezeu; cu toate acestea, toți o disprețuiesc. Bogați și săraci se întâlnesc cu ea în fiecare zi. Servitoarele o aruncă pe uliți. Copiii se joacă cu ea. Și totuși nimeni nu o prețuiește, cu toate că ea este, după sufletul omenesc, lucrul cel mai minunat și mai prețios de pe pământ“.

Despre extrema importanță a *petrogenezei sacre*, să zic așa, vorbește și faptul că Sfântul Graal, conform legendei, era și el o piatră (e drept, nu oarecare, ci prețioasă) de o energetică miraculoasă, mai apoi identificat, simbolic, cu taina cunoașterii ce se lasă pătrunsă doar de cei aleși. Chiar dacă invocăm și cealaltă înfățișare a Graalului, drept cupă de aur, nu ieșim din sfera atractivității alchimice, plus faptul că nu ne despărțim nici de emblema-petroglifă, deoarece cupa în care a curs sacral sângeră cristic fusese modelată din piatra de culoare verde (*lapis ex coelis*) pe care Arhanghelul Mihail o desprinsese cu sulița din coroana lui Lucifer, când se confruntă cu acesta. În respectivul context al analogiilor, alchimistii sunt prezenți cu esențializarea pietrei filosofale = metalul soarelui (aurul). (Nu ne împiedică nimeni să ne gândim și la ceea ce, metaforic-„folcloric“, se numește, uneori, *aurul sufletului*.)

Drept acoladă simbolică în subtema petroglifică, s-ar potrivi (polisemantic!) îndemnul: „Transformați-vă din pietre moarte în pietre filosofale, vii“ (Dorn), deoarece, dorește să sublinieze Mircea Eliade prin concluzia lui J. C. Gichtel, „noi nu primim odată cu această regenerare numai un suflet nou, ci și un trup nou. Acest trup este zămislit din Verbul Divin sau din Sophia celestă“.

În fine, cu toate ale ei, alchimia mi s-a părut o preocupare (artă? meșteșug? rătăcire întru iluzie? Probabil, din toate câte ceva...) a *răsuflării întretăiate* – de emoție, firește, dar și de emanațiile aburoase, uneori greu de suportat, toxice, ale reacțiilor supuse capitalelor încercări

ale topirii, disoluției, transmutării, nuntirilor imprevizibile. Și încă a ceea ce a ținut anume să spună titlul eseului: *iluzie și poezie*. Unul din nenumăratele titluri, ca ideatie și sugestie, ale fascinantei preocupări și „ocupări” de **noi teritorii ale cunoașterii umane**. Obligatoriu și, indiscutabil, eficient instructiv trebuie remarcate și succesele obținute, conștient sau accidental, grație intuiției, științei, artei sau hazardului etc., de către alchimiști, deoarece, la începuturile artei căreia se dedicaseră, în post-antichitatea imediată, nu se știa decât de un număr redus de metale și substanțe care, de obicei, se întâlnesc în natură în stare liberă. Astfel, până prin secolul XII erau cunoscute doar șapte metale: aurul, argintul, fierul, plumbul, arama, mercurul, cositorul, și altfel de substanțe, ca sulful și carbonul. Elementele descoperite ulterior, până în secolul XVII, au apărut sau în rezultatul experiențelor alchimice sau al prelucrării minereurilor de către metalurgi (de regulă, simpli fierari), printre ele fiind arsenicul, antimoniul (stibiul), bismutul, zincul și fosforul. Este excepțional de plastică parabola metapopulară a lui Francis Bacon (1561 – 1626) conform căreia alchimia poate fi asemănată unui tată care le spune fiilor săi că le-a lăsat moștenire o comoară îngropată undeva în vie. Dar, săpând întregul lot, cu gândul la aur, ei nu au găsit comoara, în schimb s-au ales cu o roadă excelentă de struguri. „La fel și tentativele de a obține aur au dus la multe descoperiri utile și experiențe instructive”, conchidea celebrul filosof. Din textele ajunse până la noi (o foarte mare parte a lor păstrându-se în Biblioteca „Sfântu Marcu” din Venetia) se deduce limpede că alchimiștilor le revine meritul de a fi descoperit și perfecționat metodele de obținere a unor combinații și soluții chimice prețioase, cum ar fi vopselele minerale și naturale, sticla, emailurile, sărurile, acizii, alcalinii, diverse aliaje, preparate farmaceutice, în procesul dobândirii lor elaborând și primele aparate de distilare (alambicare, filtrare) a lichidelor, sublimației substanțelor solide, recristalizării sărurilor sau descompunerii lor pe cale termică. Alchimiștii au fost primii care au folosit *amalgamul de aur* (disoluția aurului în mercur) pentru poleire cu *metalul soarelui* a obiectelor confecționate din aramă și fier. Ei au învățat să extragă cu ajutorul mercurului aurul din sărurile nisipuri aurifere și să folosească apa tare (acidul azotic) în separarea argintului și aramei cu care deseori aurul formează aliaje naturale. La începutul secolului XVI, Paracelsus (medic, „magician”, filosof al naturii) a purces la aplicarea cunoștințelor alchimice pentru obținerea noilor medicamente și compoziții farmaceutice. Implicit analogic cu anticul precept *Cunoaște-te pe tine însuși* sau ca o completare a lui, susținea că psihicul are un rol esențial în stimularea energiilor vitale ale forței omului, numită de el *aracheus*. Curând, Paracelsus afirmă că adevăratul scop al științei nu e de a căuta căile obținerii aurului, ci de a elabora medicamente, moment care, se crede, a și marcat finalul perioadei „creatoare” a alchimiei europene. Iar cu câteva secole mai înainte, în una din cele peste 300 de opere ale sale, filosoful și teologul, fondatorul literaturii catalane Raymundus Lullus emitea ipoteza posibilității de a se realiza în viitor o *mașină logică* (amintesc aceasta chiar cu ajutorul ei, *mașinii logice*, – computerul; iar la începutul eseului invocam *inteligența artificială*

care, cu siguranță, ca idee fascinantă, le venise în minte mai multor alchimiști ai misterioasele vremuri de odinioară).

Însă „ecourile” efervescenței Marii Fapte, cu bucuriile dar și dramele ei, aveau să se mai facă simțite. Astfel, alchimistul german Johann Bottger (1682–1719), arestat pentru bănuiele de a fi un șarlatan în meserie, în timpul detenției obține, între 1705–1707, primele mostre, în baza cărora avea să se producă porțelanul saxon, după care ajunge a organiza atelierul de fabricare a celebrului porțelan alb de Meisen, anticipând ca și cum concluzia de peste un secol a compatriotului său, savantului Justus baron von Liebig (numele căruia îl poartă așa numita *lege a minimumului*) conform căreia nicicând alchimia nu a fost altceva decât, pur și simplu, chimie.

(Iată că ajungem la dintâiele probe / umbre de demitizare – *amurgul idolilor*, nu? – a unei fascinante motricități, să zic așa, ce a animat și a propulsat spiritul uman pe parcursul multor secole, alchimia, care însă – sunt convins – nu va putea fi nicicând *depoetizată*. Nici omisă din discursul entropic al viitorului, deoarece ei i-a revenit un rol important în dezvoltarea epistemologiei, dar și culturii lumii premoderne.)

Încetul cu încetul, se apropia de final (trist, dar asta e(ra) situația, realitatea și irealitatea minunatei aventuri, iluzii și... aluzii, totuși) captivanta poveste a alchimiei, când, după dezavuarea magicei particule *al*, pur și simplu chimia (științifică, tautologic vorbind) constata, sec, distant, parcă fără regrete și definitiv fără iluzii, că aurul nu poate fi obținut decât din acele corpuri care – ce mai încolo-încoace –, pur și simplu îl conțin din capul locului, adică din miezul naturii-mame (*materia primordială*, zisă și *masă confuză*, mai era numită, generic, Mama). Din metalele neprețioase (adică, un fel de... *plebe* a elementelor organice...) este imposibil să se extragă aur, cu aceasta spulberându-se crezul în minuni, basme, iluzii, hermetisme, ezoterisme... Dar – se menționează, cu oarecare condescendență și mărinimie, – oricât de (*al*)*himerică* (!) ar fi fost alchimia în scopul pe care și-l propusese, în experiențele sale fantasmagorice, ex-măria sa i-a făcut „succesoare” sale, chimiei (*neprefixate*), un dar neprețuit: chiar începutul, zămislirea ei, a chimiei!

Unul din ultimii nostalgici, fideli adepți ai alchimiei, a fost Caetan, cel ce-și spunea și contele Rugero (despre care povestirăm mai sus), acea simplă progenitură de țărani napolitani căruia îi fu dat nenorocul să-și încheie cursul vieții în văzul lumii gură-cască, în ștreangul unei spânzurători împodobite cu... betea de aur. De asemenea (foarte) semnificativ-simbolică pare și întâmplarea (apoteotică!) ce făcu ca ultimele suflări sulfuroase, aburoase ale alchimiei să fie receptate de nimeni alții decât de unii slujitori ai Calliopei (muza poeziei și filosofiei; probabil, și a... iluziei); respirații obosite, ce se mai resimțiseră chiar și pe la începutul secolului al XIX-lea, când în Germania activa (cică) o „societate hermetică”, fondată de poetul Karl Arnold Kortum (autorul narațiunii satirice *lovisiada*, 1784; mort în 1824), care își publica operele în revista „Deutschen Reichsanzeiger”.

Astfel, până la ultima sa experiență (de viață și aventură!), alchimia fu însoțită de poezie!